

Олег Дух

ЧЕРНИЦІ МОНАСТИРІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ У 1760–1763 рр.: ВІКОВИЙ, СТАНОВИЙ, ОСВІТНИЙ ЗРІЗ (за матеріалами генеральної візитації Львівської єпархії 1758–1765 рр.)

Протоколи генеральних візитацій Львівської єпархії у XVIII ст. є цінним джерелом до вивчення церковної історії України. Перший етап їх дослідження хронологічно охоплював середину XIX – початок XX ст. (Ю. Бабій, Б. Барвінський, М. Бордун, С. Дложевський, І. Крип'якевич, А. Петрушевич, І. Франко, І. Шараневич). Візитаційні протоколи також використовувалися в окремих роботах і в радянський період (В. Александрович, В. Вуйцик, М. Драган, Я. Ісаєвич, М. Крикун, А. Перковський, В. Слободян, В. Фрис)¹. Однак першою спробою їх систематичного опрацювання стали дослідження І. Скочиляса².

Генеральна візитація Львівської єпархії, яка відома під назвою «візитації Шадурського», тривала протягом 1758–1765 рр. і охопила разом з парафіями також і жіночі монастирі, що було характерною її ознакою. Однак ще й дотепер

візитаційні протоколи жіночих обителей вивчені недостатньо. У середині XIX ст. А. Петрушевич вперше використав матеріали візитації Словітського монастиря 1763 р. у нарисі історії обителі³. У першій половині XX ст. окремі документи з вказаного протоколу були опубліковані С. Цьорох⁴. Візитаційні матеріали Унівського та Рогатинського монастирів були також опрацьовані І. Мицьком⁵.

Метою даної статті є представити окремі аспекти вікового, соціального і освітнього стану жіночого чернецтва Львівської єпархії у середині XVIII ст., спираючись, головним чином, на матеріали генеральної візитації 1758–1765 рр. Згідно з постановами Замойського Собору (1720 р.), місцевий єпископ був зобов'язаний особисто або через свого представника візитувати жіночі обителі в межах єпархії⁶. Подібна практика була досить поширеною в Уніатській

¹ Див. історіографію питання: Скочиляс І. Протоколи генеральної візитації Львівської єпархії 1730–1733 рр. як історичне джерело. / Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук. – Київ, 1999. – С. 5–7; його ж. Дослідження візитаційної документації Львівської єпархії у Галичині у другій половині XIX – першій половині XX століть // Ковчег. – Львів, 2001. – Вип. 3. – С. 470–489.

² Див.: Скочиляс І. Акти візитацій у науково-краєзнавчих дослідженнях з історії Волині // Минувле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь. Матеріали IX наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції, 20–23 січня 1998 року. Луцьк, 1998. – С. 33–34; його ж. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726–1733 рр.: зміст та структура опису // Україна в минулому: зб. статей. – Київ–Львів, 1996. – Вип. 9. – С. 186–203; його ж. Генеральна візитація Горденківської протопресвітерії 1726–1733 рр.: зміст та структура опису // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень VI Міжнародного круглого столу (Львів, 3–8.05.1995 р.). – Львів, 1996. – С. 213–218; його ж. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726–1733 рр. як просопографічне джерело // Матеріали Шостої Наукової Геральдичної конференції (Львів, 27–29.03.1997 р.). – Львів, 1997. – С. 142–144; його ж. Посвяти церков Таїнству Трьєдиноного Бога (за матеріалами генеральної візитації Львівської єпархії 1730–1733 рр.) // Лавра. Часопис Монахів Студитського Уставу. – Львів, 1999. – № 1. – С. 33–37; його ж. Програма реформ у Львівській єпархії в післязамойський період: візитаційні інструкції Атанасія (Шептицького) 1732 та 1739 років // Ковчег. – Львів, 2000. – Вип. 2. – С. 347–371; його ж. Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 225–235; його ж. Титулатура українських церков Галичини на початку 30-х років XVIII ст. // Історія релігій в Україні. Матеріали VIII міжнародного круглого столу (Львів, 11–13.05.1998 р.). – Львів, 1998. – С. 232–235.

³ Петрушевич А. Словицкій женській Монастирь Чину Св. Василя В. и его дѣвичье воспиталище // Зоря Галицка. – 1851. – Ч. 13. – С. 110–111. – Ч. 14. – С. 118.

⁴ Цьорох С. Погляд на історію та виховну діяльність монахинь-василіянок. – Рим, 1964. – С. 233–235.

⁵ Мицько І. Святоуспенська Лавра в Уневі (кін. XVIII – кін. XX ст.). – Львів, 1998. – С. 54, 127, 130, 134, 145.

⁶ Synodus provincialis ruthenorum habita in civitate Zamoscie anno MDCCXX Sanctissimo Domino Nostro Benedicto PP. XIII Dicata. – Roma, 1838. – P. 120 – Розділ. VI: «Monasterium vero monasteria cum nulla in nostra Ecclesia a Regularibus regantur ab Episcopis visitari eisque plane subesse debeant».

Церкві протягом XVIII ст.⁷ Згідно з розпорядженням львівського єпископа Лева Шептицького (1749–1779) від 26 вересня 1759 р., ревізії підлягали не лише парохії, а й жіночі монастирі, які знаходилися в межах єпархії⁸. Візитацією були охоплені п'ять монастирів: 1) Рогатинський Преображенський (30 травня 1760 р.)⁹; 2) Унівський Преображенський (29 січня 1763 р.)¹⁰; 3) Словітський Хрестовоздвиженський (12 травня 1763 р.)¹¹; 4) Кам'янка-Струmilівський Благовіщенський (16 листопада 1763 р.)¹²; 5) Жовківський Хрестовоздвиженський (7 грудня 1763 р.)¹³. Складовою частиною кожного з візитаційних протоколів був докладний список монахинь, які в цей час проживали в обителях. Візитатор занотовував для кожної черниці: а) монаше ім'я (інколи – світське ім'я та прізвище); б) вік; в) час і місце прийняття габіту та професії (облечин та схими), а також ієрея, який здійснював цей обряд; г) місце народження; г) станове походження; д) час перебування у монастирі; е) інші відомості¹⁴. Вказані списки монахинь стали підставою даного дослідження.

У 1761 р. Лев Шептицький, звітуючи про стан Львівської єпархії, повідомляв про існування в її межах шести жіночих обителей, однак, не вказував місцевостей, де вони були розташовані¹⁵. Окрім п'яти вище вказаних монастирів, які були охоплені візитацією, у цей час існували, принаймні, ще дві обители. Одна

з них була розташована у Львові при церкві Введення у Храм Пресвятої Богородиці. Ймовірно, причиною відсутності ревізії було небажання крилошан, у віданні яких перебувала більшість передміських храмів, щоб єпископ втручався в їхні справи. Тому генеральна візитація 1758–1765 рр. охопила виключно позаміські церкви Львівського деканату. Можна також стверджувати, що у вказаний період існував монастир у Загвізді¹⁶, який з невідомих нам причин не був візитований¹⁷. Таким чином, монастирі, які були охоплені генеральною візитацією 1758–1765 рр., становлять більшу частину жіночих обителей єпархії у вказаний період, що дає можливість зробити певні узагальнення та висновки.

Кількісний склад. У п'яти обителях перебували в 1760–1763 рр. загалом двадцять дев'ять монахинь. У середньому це становило близько шести черниць в одному монастирі. Близькими до цієї цифри були обителі в Рогатині та Кам'янці-Струmilовій, де перебували сім монахинь. Трохи більшим був Словітський монастир, де проживали дванадцять черниць. Інші дві обители, які після проведення візитації мали бути закриті, перебували у стані занепаду: в Уневі доживали віку дві монахині (70-літня ігумена Кассіана і 79-річна Євпраксія Пазірська)¹⁸, а у Жовкві перебувала лише одна черниця – Митрофана¹⁹.

⁶ Synodus provincialis ruthenorum habita in civitate Zamoscie anno MDCCXX Sanctissimo Domino Nostro Benedicto PP. XIII Dicata. – Roma, 1838. – P. 120 – Розділ. VI: «Monialium vero monasteria cum nulla in nostra Ecclesia a Regularibus regantur ab Episcopis visitari eisque plane subesse debeant».

⁷ Відомі, зокрема, візитації жіночих монастирів Холмської єпархії – Буського (1720–25), Грицоволівського (1759, 1762), Пустельницького (1720–25, 1732) та Язвинського (1720–25, 1732) – Archiwum Państwowe w Lublinie (далі – APL), Chelmski Konsystorz Greckokatolicki (далі – ChKGK), sygn. 101, k. 32, 88 v–90; sygn. 104, k. 40–41, 46–47, sygn. 110, s. 19–21; sygn. 111, k. 7–7 v. У 1765 р. була проведена візитація Яворівського монастиря у Перемишльській єпархії – Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu, sygn. 142, s. 5–20.

⁸ Бордун М. З життя українського духовенства львівської єпархії в другій пол. XVIII в. (на основі візитації М. Шадурського 1759–1763) // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1924. – Вип. 134–135. – С. 137.

⁹ Національний музей у Львові, відділ рукописів і стародруків (далі – НМЛ). – Ркл 20. – Арк. 554–569.

¹⁰ НМЛ. – Ркл 23. – Арк. 319–320 зв.

¹¹ НМЛ. – Ркл 23. – Арк. 421–442.

¹² НМЛ. – Ркл 24. – С. 106–115.

¹³ Там само. – С. 177–187.

¹⁴ Про структуру візитацій пор.: Скориляс І. Генеральна візитація Львівської єпархії 1726–1733 років: зміст та структура опису... – С. 186–203; його ж. Програма реформ... – С. 347–371.

¹⁵ Epistolae Leonis Ludovici Szeptyckij metropolitae kioviensis catholici (1778–1779). – Roma, 1971. – P. 37.

¹⁶ Зокрема, в 1760 р. у книгах духовного суду Галицького офіціалату Львівської єпархії занотована судова справа проти монахинь обители у Загвізді. – НМЛ. – Ркл 69, арк. 94 зв. – 96. Монастир існував до початку XIX ст. – Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ України). – Ф. 684, оп. 1, спр. 2989, арк. 12.

¹⁷ У рамках генеральної візитації 1753 р. була проведена ревізія парохіяльного храму св. Івана Хрестителя у с. Загвіздя. Однак у візитаційному протоколі немає жодної згадки про жіночу обитель – НМЛ. – Ркл 18, арк. 187–188.

¹⁸ НМЛ. – Ркл 23, арк. 320.

¹⁹ НМЛ. – Ркл 24, арк. 180.

Вікові характеристики. Середній вік монахинь у вказаних монастирях становив понад 50 років, а середній термін перебування у монашому стані – близько 31 року. Тобто, більшість черниць перебували у зрілому віці. Зокрема, у Кам'янці-Струмиловій п'ять із семи монахинь мали від 40 до 50 років. У Рогатині вік п'яти черниць також становив близько 40-50 рр.

Трохи відмінною була ситуація у Словітському та Унівському монастирях. Вік більшості монахинь у вказаних обителях становив понад 60 років. Зокрема, в Уневі, як зазначено у протоколі візитації, ігуменя Кассіана «має років віку свого близько сімдесяти»²⁰, а «друга панна Євпраксія Пазірська років має сімдесят дев'ять»²¹. У Словіті близько 75% черниць також мали понад 60 років. А окремі монахині обителі перебували у досить-таки поважному віці. Зокрема, колишня ігуменя Сасівського монастиря Єлисавета Чулайкевич мала понад 80 років²², приблизно стільки ж – ігуменя Словітського монастиря Серафима Зіньковська. Найстаршою з-поміж усіх черниць досліджу-

ваних монастирів була Глікерія Попель, яка мала близько 90 років²³.

Доволі незначною була чисельність черниць молодшого віку (до 35 років). Тільки шість з-поміж двадцяти дев'яти монахинь (близько 20%) перебували у такому віці. Зокрема, у Словіті наймолодшими були Февронія Жуковська і Бенедикта Залеська. Перша з них мала 18 років²⁴. Майбутня ігуменя Словітського монастиря Бенедикта Залеська²⁵ прийняла габіт з рук візитатора Миколи Шадурського 12 травня 1763 р.²⁶, а, отже, могла мати близько 20 років²⁷. Наймолодшою черницею Кам'янсько-Струмилівського монастиря була Атанасія Кулачок (30 років)²⁸, а Рогатинського – Марія Коморська, яка ще під час візитації залишалася послушницею²⁹. Отже, дві останні могли мати близько 20 років³⁰.

Якщо умовно поділити монахинь на три вікові групи (молодшу, середню і старшу), то можна спостерігати наступну картину:

Таблиця 1

Розподіл черниць монастирів Львівської єпархії на вікові групи згідно з матеріалами генеральної візитації 1758–1765 рр.

Вікова група (вік)	Кількість монахинь	%
Молодша (до 35 років)	6	21
Середня (близько 40 – понад 50 років)	12	41
Старша (близько 60 – понад 90 років)	11	38

Як показує таблиця, найчисельнішою була середня вікова група (41%). Можна стверджувати, що це було позитивним явищем, оскільки черниці у вказаному віці – це духовно зрілі особи, які перебували у монастирі значний проміжок часу (загалом від 15 до 30 років) і утвердилися у власному виборі. Крім цього, вік дозво-

ляв їм ефективно працювати для користі обителі, у якій вони перебували, що також було не менш важливим елементом монашого служіння.

Водночас спостерігається тенденція до «старіння монастирів». Вона, зокрема, проявлялася в тому, що монахині старшого віку ста-

²⁰ НМЛ. – Ркл 23, арк. 320 – «ma lat wieku swego, blisko siedmdziesiąt».

²¹ НМЛ. – Ркл 23, арк. 320–320 зв. – «Druga Panna Eupraxia Pazirska, lat ma siedmdziesiąt dziewięć».

²² НМЛ. – Ркл 23, арк. 424 зв. – «ma lat wieku swego więcej iak 80».

²³ НМЛ. – Ркл 23, арк. 424. Як свідчить візитатор, черниця «не чує і не бачить».

²⁴ НМЛ. – Ркл 23, арк. 425–425 зв.

²⁵ ЦДІАЛ України. – Ф. 684, оп. 1, спр. 2800, арк. 8.

²⁶ НМЛ. – Ркл 23, арк. 441 зв.

²⁷ Згідно з постановами Замоїського Собору, до монастиря не можна було приймати дівчат віком до 15 років – розділ XII: «Puella non admittantur ad habitum suscipiendum minor quindecim annis» (Synodus provincialis... – P. 137). Оскільки до обителі вступали головним чином у віці від 15 до 30 років, то автор прийняв 20 років як приблизний вік прийняття габіту.

²⁸ НМЛ. – Ркл 24. – С. 112.

²⁹ НМЛ. – Ркл 20. – Арк. 564–564 зв.

³⁰ Див прим. 27.

новили значний відсоток (близько 40%) особового складу обителів. Крім цього, вони чисельно майже вдвічі (38% проти 21%) переважали черниць молодшого покоління³¹. Зазначена диспропорція вказує на наявність ознак так званого «браку покликань». Він полягав у тому, що збільшувалася чисельність монахинь у старшому віці; водночас кількість бажаючих вступити у монастир протягом значного проміжку часу залишалася незначною.

Станове і територіальне походження черниць. Майже всі візитаційні протоколи вказують походження монахинь або, принаймні, місце їх народження. Виняток становить лише візитація Рогатинського монастиря, де, за єдиним випадком, немає подібних даних³². Із двадцяти дев'яти черниць для двадцяти можна встановити їх соціальний стан: шість були дочками священиків, стільки ж – міщан, чотири були селянського походження, такою самою була кількість шляхтянок. Отже, більшість черниць походила з-поза шляхетського стану, що засвідчує відсутність певної традиції у середовищі місцевої шляхти віддавати дочок до монастирів³³. Причиною цього могло бути незадовільне матеріальне становище обителів, що не приваблювало заможні верстви³⁴. Тому, головним чином, черницями жіночих монастирів Львівської єпархії у вказаний період ставали дочки священиків та міщан, у меншій мірі – селян та шляхти.

Більшість черниць у міських монастирях (Кам'янка-Струмилова, Жовква і Рогатин) походили, ймовірно, з міщанських родин. Однак, для двох останніх обителів це достовірно підтвердити, спираючись виключно на візитаційні протоколи, видається неможливим. Зокрема, у Жовкві у 1763 р. проживала лише одна черниця, яка походила з священицької родини. А протокол візитації Рогатинського монастиря, як вище було зазначено, не подає інформації про станове походження черниць. Однак на підставі матеріалів візитації та інших документів можна все ж говорити про його міський характер³⁵. Лише візитація Кам'янсько-Струмилівського монастиря засвідчує, що більшість монахинь у ньому були дочками «славетних міщан». Таких в обителі було чотири. Крім цього, одна черниця походила з передмістя Кам'янки-Струмилової. Це був типово міський монастир, побудований на кошти міщан³⁶. Вони також у 1734 р. побудували й монастирську церкву Благовіщення³⁷. Ігуменею обителі була дочка кам'янецьких міщан Антоніна Немчиківна. Усе це засвідчує, що міщани Кам'янки-Струмилової опікувалися монастирем і віддавали своїх дочок до нього.

Особливістю східного жіночого чернецтва є наявність монахинь, які походили з священицьких родин. Аналогічна ситуація мала місце також у монастирях Львівської єпархії, де у середині XVIII ст. декілька черниць були дочками священиків. Найбільше їх було у Словіті,

³¹ Для порівняння: протилежна ситуація спостерігалася в Язвинському монастирі (Холмської єпархії) у більш ранній період (1732 р.), де з двадцяти п'яти монахинь дев'ять перебували у віці до 35 років (36%), одинадцять – від 40 до 56 років (44%), п'ять – понад 60 років (20%) – АРЛ, ЧКГК, sygn. 100, k. 103. Черниці у старшому віці становили відносно незначний відсоток усіх монахинь вказаної обителі. Крім цього, їх чисельність була майже вдвічі меншою в порівнянні з монахинями молодшого віку.

³² НМЛ. – Ркл 20, арк. 554–569.

³³ Слід, однак, мати на увазі, що візитацією не був охоплений Львівський монастир Введення в Храм Пресвятої Богородиці. Тому висновки щодо шляхетського походження черниць можуть бути неповними. Підтвердженням цього є список монахинь Львівського монастиря, який був укладений в кінці 80-х рр. XVIII ст. З п'ятнадцяти черниць, які в ньому занотовані і прийняли облечини в цій обителі протягом 1730–1781 рр., десять були шляхетського походження: *Макрина Снашицька* (дочка шляхтичів з Галицької землі, облечини – 1768 р.), *Текля Кульчицька* (дочка шляхтичів з Кульчиць з-під Самбора, обл. 1769 р.), *Слисавета Нарбут* (дочка магната Антонія Нарбута, обл. 1770 р.), *Єлена Кунашевська* (дочка латичевського чесника, обл. 1772 р.), *Магдалина Яремкевич* (дочка шляхтичів зі Львова, обл. 1774 р.), *Юліана Волковинська* (дочка теребовлянського вінсгрента, обл. бл. 1774 р.), *Антоніна Завалькевич* (дочка шляхтича із Судової Вишні, обл. 1775 р.), *Бенедикта Промінська* (дочка серадського ловчого, обл. 1777 р.), *Теодора Раковська* (дочка шляхтичів з Вишневія з-під Бродів, обл. 1780 р.), *Серафима Любачевська* (дочка шляхтичів зі Львова, обл. 1781 р.) (Див.: Цьорох С. Погляд... – С. 237–240).

³⁴ Senyk S. Women's Monasteries in Ukraine and Belorussia to the period of suppressions. – Roma, 1983. – P. 134.

³⁵ Із семи монахинь, які згадуються під час проведення візитації, чотири прийняли облечини в Рогатині. Відомо, що одна з черниць була родом з Калуша. З-поміж інших монахинь деякі, цілком ймовірно, походили з Рогатина. Монастирські документи, зокрема, різні надання, які занотовані у візитаційному протоколі, засвідчують міський характер Рогатинського монастиря – НМЛ. – Ркл 20, арк. 558–563 зв.

³⁶ НМЛ. – Ркл 24, арк. 107.

³⁷ Там само.

де проживали чотири монахині священичого походження – ігуменя Серафима Зіньковська, а також Єфросинія Левицька, Февронія Жуковська та Памфілія³⁸. У Жовкві єдиною черницею в обителі залишалася дочка пароха села Валяви з Перемишльської єпархії Митрофана Завадовська³⁹. Із священичої родини походила також монахиня Унівського монастиря Євпраксія Пазірська, батько якої був парохом сусіднього села Коросно⁴⁰.

Незначною була кількість монахинь селянського походження. У Кам'янсько-Струмильському та Словітському монастирях перебувало по дві черниці, які походили з селянських родин. Це можна пояснити насамперед тим, що селяни були залежним станом у тогочасному суспільстві. Тому селянським дочкам було важко отримати дозвіл на відхід до монастиря. Окрім цього, помітне зростання убогості в селах також не сприяло зародженню релігійних почуттів у селянському середовищі⁴¹.

Згідно з даними генеральної візитації, лише у Словітському монастирі були черниці шляхетського стану. Слід відмітити, що три з них походили з дрібної шляхти Перемишльської землі. Це були сестри Попіль, а також Корнилія Паславська. Усі вони прийняли облечини у Словіті ще на початку XVIII ст.⁴² Слід також відзначити, що у другій половині XVII ст. ігуменею монастиря була Февронія Кульчицька⁴³, яка походила із Кульчиць, як і сестри Попіль⁴⁴. Це засвідчує, що Словітський монастир користувався популярністю серед дрібної шляхти Перемишльської землі, оскільки місцеві шляхтянки ставали саме його черницями, хоча поблизу були обителі і в Яворові, Розгірчу та Смільниці.

Майже всі монахині походили з теренів Руського воєводства. Лише окремі черниці були родом з Белзького та Подільського воєводств. Зокрема, монахиня Словітського монастиря Єлисавета Чулайкевич народилася в

Кам'янці-Подільському. Вона прийняла облечини на початку XVIII ст. у Сасівському монастирі. Причиною її появи в Руському воєводстві міг бути занепад монашого життя на Поділлі після турецького завоювання 1672 р. Прихід черниць майже виключно з теренів Руського воєводства та прикордонних населених пунктів сусідніх воєводств свідчить про локальне значення жіночих монастирів Львівської єпархії. Причому більшість монахинь походили із близьких до обителей міст та сіл. Зокрема, дочка христинопільського пароха інокія Памфілія прийняла облечини в Городищенському монастирі, який знаходився на околицях Христинополя⁴⁵. Батько Серафими Зіньковської був парохом у с. Підсоснів, яке знаходиться на відстані 17 км від Словіти, Єфросинії Левицької – у Волкові (14 км від Словіти), Февронії Жуковської – у Петричах (20 км від Словіти), а Євпраксії Пазірської – у Коросні (6 км від Унева). У міських монастирях велика частина монахинь походила з міста чи його передмість. Зокрема, у Кам'янці-Струмильській чотири черниці походили з міста, а одна – з передмістя⁴⁶.

Причинами вище вказаних явищ могли бути: 1) у межах Руського воєводства існувала достатньо велика кількість монастирів (на початку XVIII ст. – близько 20). Зважаючи на локальну свідомість тогочасного суспільства, більшість бажаючих приходили в обителі, які знаходилися на незначній відстані від їх рідних населених пунктів чи навіть безпосередньо у них; 2) усі монастирі були доволі незможними і невеликими. На теренах Львівської єпархії не було жодного «престижного» монастиря, який би притягував бажаючих вступити до нього з території цілого Руського воєводства чи з-поза його меж; 3) жіночі обителі не творили єдиної конгрегації, на відміну від чоловічих, які об'єднувалися у спільну провінцію. Тому не було спільного новіціату, після завершення якого

38 НМЛ. – Ркл 23, арк. 424–425 зв.

39 НМЛ. – Ркл 24, арк. 180.

40 НМЛ. – Ркл 23, арк. 320–320 зв.

41 На це вказує: Borkowska M. *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku.* – Warszawa, 1996. – S. 23.

42 НМЛ. – Ркл 23, арк. 424–425.

43 Петрушевич А. *Словицькій женській Монастирь...* // Зоря Галицька. – 1851. – Ч. 13. – С. 112.

44 НМЛ. – Ркл 23, арк. 424.

45 Монастир знаходився на території Холмської єпархії. У протоколі візитації Словітського монастиря згадується інокія Памфілія (світське ім'я – Катерина), яка прийняла облечини в цій обителі. Зараз Городище є частиною Червонограда (кол. Христинополя).

46 НМЛ. – Ркл 24, арк. 107–115.

монахині могли опинитися в монастирях, розташованих на значній відстані від населених пунктів, звідки вони походили.

Докладну інформацію про **освітній рівень** черниць подає лише протокол візитації Кам'янсько-Струмилівського монастиря. Із семи монахинь, які у ньому перебували, лише дві вміли читати. Причому однією з них була крилошанка⁴⁷. Виконання цього послуху вимагало вміння читати. У візитації Словітського монастиря зустрічаються лише два записи щодо освіченості черниць: шляхтянка Корнилія Паславська була «illiterata» («неписьменна»), а Февронія Жуковська – дочка священника з Петрич – вміла «читати і писати»⁴⁸.

Належність до певного стану ще не свідчила про освіченість. Зокрема, у Кам'янсько-Струмилівському монастирі єдиною особою, поряд з ігуменею, яка вміла читати, була селянка Атанасія Кулачківна. У той час як жодна черниця міщанського походження, окрім ігумені, не вміла цього робити. Подібна ситуація спостерігається у Словіті, де освіченою була дочка священника, у той час як монахині шляхетського походження вказуються як неписьменні.

Можна зробити припущення, що принаймні 2-3 монахині у кожному монастирі повинні були вміти хоча б читати, зокрема, крилошанка та ігуменя. У Кам'янці-Струмилівській освіченими були саме ці особи. Однак це не було загальним правилом, на що вказують матеріали книг духовного суду Львівської єпархії. Зокрема, ігуменя Львівського монастиря Серафима Томкевичівна не вміла писати, про що свідчить її підпис у вигляді хрестика, який вона поставила під документом заповіту, зробленого нею у 1725 р.⁴⁹ Однак ведення документації монастиря, кількість якої особливо зростає у XVIII ст., все-таки вимагало від ігумені вміння читати і писати. Тому можна стверджувати, що певна частина черниць у кожному монастирі була освіченою, тобто вміла читати і писати.

Аналіз матеріалів генеральної візитації Львівської єпархії 1758–1763 рр., що стосуються особового складу жіночих монастирів, дозволяє зробити наступні висновки: жіночі обителі у вказаний період характеризуються наявністю невеликого числа черниць у кожній з

них. Найбільшою була чисельність монахинь середнього віку. У той же час спостерігається тенденція до «старіння монастирів». Вона проявлялася, зокрема, у тому, що монахині старшого віку становили значний відсоток особового складу обителей. Крім цього, вони кількісно майже вдвічі перевищували чисельність черниць молодшого віку. Більшість монахинь походила з-поза шляхетського середовища, головним чином, з міщанських та священничих, у меншій мірі – селянських родин. Незначна частина жіночого чернецтва походила зі шляхти. Монастирі Львівської єпархії у вказаний період мали локальне значення, на що вказує наявність значної кількості монахинь, які походили з навколишніх міст і сіл, а також були представлені, головним чином, Руським воєводством. Освітній рівень черниць був доволі низьким. Значна їх кількість була неписьменна. Однак виконання певних обов'язків у монастирі вимагало присутності в обителі монахинь, які вміли читати та писати. Згідно з даними протоколів візитації, такі особи в монастирях були.

* * *

Складовою частиною дослідження є публікація списку черниць Львівської єпархії у 1760–1763 рр., опрацьованого на підставі візитаційних протоколів вказаних обителей⁵⁰. Таблиця складається з п'яти частин відповідно до кількості монастирів, які були охоплені генеральною візитацією 1758–1765 рр., і містить наступну інформацію:

1) Номери за порядком у загальному списку та списку кожного монастиря (1 і 2 колонки).

2) Монаше ім'я, світське ім'я та прізвище (3 колонка). Монаше ім'я виділене напівжирним шрифтом і завжди вказане першим. Світське ім'я та прізвище подані звичайним шрифтом. У зв'язку з браком відповідної інформації у візитаційних протоколах для окремих монахинь не вказане світське ім'я та прізвище.

3) Час і місце прийняття облечин (габіту) і схими (професії) (4 і 5 колонки). У відповідній графі таблиці подані дві цифри: 1) рік прийняття облечин або схими; 2) час, який ми-

⁴⁷ НМЛ. – Ркл 24, арк. 112.

⁴⁸ НМЛ. – Ркл 23, арк. 425–425 зв.

⁴⁹ НМЛ. – Ркл 60, арк. 49.

⁵⁰ Див.: НМЛ. – Ркл 20, арк. 563 зв.–564 зв.; Ркл 23, арк. 320–320 зв., 424–425 зв.; Ркл 24, арк. 112–113, 180.

нув від цієї події до дня візитації (зазначається у квадратних дужках). Вказаний також монастир, у якому черниця відбула цей обряд, а також ієрей, який його здійснював. Напівжирним шрифтом виділена інформація, яка безпосередньо занотована у візитаційному протоколі. Найчастіше черниці повідомляли візитаторові тільки приблизний час, який минув від прийняття габіту чи професії до дня візитації. Тому в більшості випадків цифри є доволі умовними, оскільки монахині найчастіше не пам'ятали точної дати проведення обряду, а лише подавали досить приблизну інформацію – «понад 30 років», «близько 40 років» і т. д. Згідно з цими повідомленнями, автором шляхом математичних підрахунків виведена приблизна дата (найчастіше десятиліття), коли відбулися облечини чи схима. Лише в окремих випадках черниці вказували точну дату цієї події.

4) Вік монахинь (6 колонка). У більшості випадків черниці самі повідомляли свій приблизний вік. Тому цифри також є досить наближеними до реальних. Так само, як і в попередній графі, напівжирним шрифтом виділена саме та інформація, яка безпосередньо занотована у візитаційному протоколі. У тих випадках, коли така інформація відсутня в документі, автором шляхом підрахунків був виведений умовний вік черниць, який у таблиці позначений – (у). За основу підрахунків взято умовний вік облечин – **близько 20 років**⁵¹. Вказана цифра може бути близькою до реальної або ж дещо відрізняться від неї. Однак вона дає певне уявлення про приблизний вік черниці.

Приклад визначення: **А) умовної дати прийняття габіту чи професії за відомим віком. Для цього слід від віку відняти 20 років (у).** Наприклад, Євпраксія Пазірська з Унева під час проведення візитації мала 79 років, що становить близько 80 років. Від цієї цифри слід відняти 20 років. Як результат – 60 років

(умовно) – час, який минув від дня прийняття габіту до дня візитації. Оскільки візитація Унівського монастиря відбулася у 1763 р., то облечини черниця могла прийняти приблизно у 1700-х рр. (умовно): 1763 р. – 60 років (у) = 1700-і рр. (у); **Б) умовного віку монахині за відомим часом, який минув від облечин чи схими. Для цього слід до вказаного терміну додати 20 років (у).** Наприклад, ігуменя Словітського монастиря Серафима Зінковська прийняла облечини і схиму в 1704 р. Тобто від цієї події до дня візитації минуло 59 років. Відповідно умовний вік монахині під час візитації міг становити близько 80 років (умовно): 59 + 20 = 79 років (умовно) ≈ 80 років (умовно).

5) Місце народження черниці (7 колонка). У візитаційних протоколах (за винятком Рогатинського монастиря) для більшості монахинь занотована інформація про населений пункт, звідки вони походили. У випадку менш знаних сіл у дужках вказане найближче до них місто.

6) Станова приналежність монахинь (8 колонка) визначається згідно з даними про походження батьків: міщ. – дочка міщан; свящ. – священика; сел. – селян; шлях. – шляхтичів.

7) Час перебування у монастирі (9 колонка). У вказаній графі мова йде про обитель, у якій проживала черниця під час проведення генеральної візитації 1758–1765 рр. Слід наголосити, що певна частина монахинь перебувала в одній з п'яти вказаних обителей від самого початку, тобто від прийняття облечин. Інша частина – отримала габіти в інших монастирях. Однак, у зв'язку з їх закриттям, черниці були переведені в один з вище вказаних монастирів. Тому останні цифри в таблиці подають час перебування в одній з п'яти перерахованих обителей, а також рік, коли черниця переступила її поріг.

⁵¹ Див. прим. 27.

ДОДАТОК

Таблиця 2

Список монахинь Рогатинського, Унівського, Словітського,
Жовківського та Кам'янсько-Струмильського монастирів
у 1760–1763 рр.

I. Рогатинський монастир (30 травня 1760 р.)⁵²

№ п/п заг.	№ п/п заг.	Ім'я монаше, ім'я світське та прізвище	Час і місце прийнят. габіту	Час і місце прийнят. професії	Вік	Місце народж.	Стан	Час переб. у даному монастирі
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	Серафима Свідерська (ігуменя)	? 1740 [бл. 20] Рогатин <i>о. Іляшевич –</i> <i>галицький</i> <i>офіціал</i>	? 1741 [бл. 19] Рогатин <i>о. Гедеон</i> <i>Яновський –</i> <i>ігумен Рогатин.</i> <i>мон.</i>	бл. 40 (y)	?	?	? 1740 [бл. 20]
2	2	Єфросинія	? 1730-і [бл. 30] Загвіздя <i>о. Мойсей</i> <i>Богачевський –</i> <i>галицький</i> <i>офіціал</i>	? 1730-і [бл. 27] Загвіздя <i>о. Мойсей</i> <i>Богачевський –</i> <i>галицький</i> <i>офіціал</i>	бл. 50 (y)	?	?	1746 [14]
3	3	Аквилина	? 1730-і [бл. 30] Рогатин	1757 [3] Рогатин <i>о. Григорій</i> <i>Тихович –</i> <i>галицький</i> <i>офіціал</i>	бл. 50 (y)	?	?	бл. 1730 [бл. 30]
4	4	Магдалина Чепель	? 1720-і [>30] Ясенів <i>о. Йона</i> <i>Шулятицький –</i> <i>ієромонах</i> <i>Почайвського</i> <i>монастиря</i>	? 1720-і [>30] Ясенів <i>о. Йона</i> <i>Шулятицький –</i> <i>ієромонах</i> <i>Почайвського</i> <i>монастиря</i>	>50 (y)	?	?	? 1730-і [бл. 30 (y)] ⁵³
5	5	Макрина	1757 [3] Рогатин	–	бл. 20 (y)	?	?	1757 [3]
6	6	Наталія	? 1720-і [>30] Рогатин	–	бл. 50 (y)	Калуш	?	1720-і [>30]
7	7	Марія Коморська ⁵⁴	послушниця	–	бл. 20 (y)	?	?	–

⁵² Підставою таблиці є список монахинь Рогатинського монастиря («Series Panien Zakonnuch»). Див.: НМЛ. – Ркл 20, арк. 563 зв. – 564 зв.

⁵³ У протоколі занотовано, що «przubyła tu do Rohatyna, zaraz po Professyi w lat kilka» (НМЛ. – Ркл 20, арк. 564).

⁵⁴ Оскільки вказана особа була лише послушницею, то вона ще не змінила імені. Вказане ім'я є світське.

II. Унівський монастир (29 січня 1763 р.)⁵⁵

1	2	3	4	5	6	7	8	9
8	1	Кассіана (ігуменя)	? 1710-1715 ⁵⁶ [бл. 50] Унів <i>о. Іезуїт</i> Корницький – ієромонах	? 1710-1715 ¹ [бл. 50] Унів <i>о. Іезуїт</i> Корницький – ієромонах	бл. 70	Лагодів (з-під Пере- мишля)	?	? 1709- 1715 [бл. 50]
9	2	Євпраксія Пазірська	? 1700-і [бл. 60 (y)] Унів <i>о. Євфимій,</i> ієромонах	? 1700-і [бл. 60 (y)] Унів <i>о. Євфимій,</i> ієромонах	79	Коросно (з-під Пере- мишля)	свящ.	1700-і [бл. 60 (y)]

III. Словітський монастир (12 травня 1763 р.)⁵⁷

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	1	Серафима Анастасія Зіньковська (ігуменя)	14. 10. 1704 [59] Словіта	14. 10. 1704 [59] Словіта	бл. 80 (y)	Підсоснів (з-під Львова)	свящ.	1704 [59]
11	2	Глікерія Єлена Попель	2. 04. 1702 [61] Словіта	2. 04. 1702 [61] Словіта	бл. 90	Кульчиці (з-під Самбора)	шлях.	1702 [61]
12	3	Мелетія Марія Попель	бл. 1720 [бл. 43] Словіта <i>о. Інокентій</i> Зіньковський – проповідник Унівського монастиря	бл. 1720 [бл. 43] Словіта <i>о. Інокентій</i> Зіньковський – проповідник Унівського монастиря	>70	Кульчиці (з-під Самбора)	шлях.	бл. 1720 [43]
13	4	Юліанна Ксенія Мельник	26 .10. 1755 [8] Язвин <i>о. Йотка –</i> ієромонах, авдитор Холмської єпархії	26. 10. 1755 [8] Язвин <i>о. Йотка –</i> ієромонах, авдитор Холмської єпархії	32	Корениця (з-під Ярослава)	сел.	1759 [4]
14	5	Єлисавета Юстина Чулакевич	бл. 1700-і (y) [бл. 60] Сасів <i>о. Партеній</i> Ломиковський – ігумен Підгорець- кого монастиря	бл. 1700-і (y) [бл. 60] Сасів <i>о. Партеній</i> Ломиковський – ігумен Підгорець- кого монастиря	>80	Кам'янець- Подільський	міщ.	1760 [3]

⁵⁵ Підставою таблиці є фрагмент візитаційного протоколу Унівського монастиря («Cirkumferencya Budowla, y Osoby tegoż Monasteru»). Див.: НМЛ. – Ркл 23, арк. 320–320 зв.

⁵⁶ У протоколі занотовано, що інокія «brała Habit za JW. JM X[ie]dza Barlaama Szeptyckiego, Biskupa Lwow[skiego]», що припадає на період між 1709 і 1715 рр. Див.: НМЛ. – Ркл 23, арк. 320.

⁵⁷ Підставою таблиці є список монахинь Словітського монастиря («Series Panien Zakonnych w tym Klasztorze»). Див.: НМЛ. – Ркл 23, арк. 424–425 зв.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
15	6	Памфілія Катерина	бл. 1710-і (у) [>50] Городище <i>о. Антоній</i> <i>Терлецький –</i> <i>ієромонах</i>	бл. 1710-і (у) [>50] Городище <i>о. Антоній</i> <i>Терлецький –</i> <i>ієромонах</i>	70	Христинопіль	свящ.	бл. 1733 [бл. 30]
16	7	Єлена Параскевія Шумська	бл. 1730-і (у) [бл. 30] Язвин <i>о. Юстин</i> <i>Бодаковський –</i> <i>ігумен Городи-</i> <i>щенського</i> <i>монастиря</i>	12. 05. 1763 [0] Словіта <i>о. Микола</i> <i>Шадурський –</i> <i>львівський</i> <i>офіціал</i>	>50	Корениця <i>(з-під</i> <i>Ярослава)</i>	сел.	1759 [4] ⁵⁸
17	8	Анісія Анастасія Сингелевич	25. 04. 1722 [41] Словіта <i>о. Іезикиїл</i> <i>Корницький –</i> <i>ігумен Краснопу-</i> <i>щенського</i> <i>монастиря</i>	25 04. 1722 [41] Словіта <i>о. Іезикиїл</i> <i>Корницький –</i> <i>ігумен Краснопу-</i> <i>щенського</i> <i>монастиря</i>	>70	Конюхи <i>(з-під</i> <i>Бережан)</i>	шлях.	1722 [41]
18	9	Корнелія Катерина Паславська	бл. 1720 (у) ⁵⁹ [>40 (у)] Сасів <i>о. Йона</i> <i>Шулятицький –</i> <i>ієромонах</i>	? Сасів <i>о. Іпатій</i> <i>Білинський –</i> <i>львівський</i> <i>офіціал</i>	>60	Змієвиська <i>(з-під</i> <i>Ярослава)</i>	шлях.	1760 [3]
19	10	Єфросинія Єва Левицька	15. 04. 1740 [23] Словіта <i>о. Іезикиїл</i> <i>Корницький –</i> <i>ігумен Красно-</i> <i>пущенського</i> <i>монастиря</i>	15. 04. 1740 [23] Словіта <i>о. Іезикиїл</i> <i>Корницький –</i> <i>ігумен Красно-</i> <i>пущенського</i> <i>монастиря</i>	бл. 60	Волків <i>(з-під</i> <i>Перемишлян)</i>	свящ.	1740 [23]
20	11	Февронія Анастасія Жуковська	26. 02. 1762 [1] Словіта <i>о. Гедеон</i> <i>Гульський –</i> <i>вікарій</i> <i>Унівського</i> <i>монастиря</i>	12. 05. 1763 [0] Словіта <i>о. Микола</i> <i>Шадурський –</i> <i>львівський</i> <i>офіціал</i>	18	Петричі <i>(з-під</i> <i>Буська)</i>	свящ.	1762 [1]

⁵⁸ У протоколі занотовано: «iak przyniesła się tu do Słowity rąk piątą nastąpił» (НМЛ. – Ркл 23, арк. 424 зв.).

⁵⁹ Візитатор зазначив, що черниця прийняла облечини «ieszcze przed kozaczczyzną, laty ósmnastą», а схиму «lat kilka po kozaczuznie» – НМЛ. – Ркл 23, арк. 425. На жаль, важко встановити, про яку «козаччину» йде мова. Очевидно монахиня прийняла габіт у 18-річному віці, на що вказує джерело. Оскільки в 1763 р. черниця мала понад 60 років, то облечини могли відбутися близько 1720 р. Це, очевидно, і було «перед козаччиною».

1	2	3	4	5	6	7	8	9
21	12	Бенедикта Залеська	12.05.1763 [0] Словіта о. Микола Шадурський – львівський офіціал	–	бл. 20 (у)	?	?	1763 [0]

IV. Жовківський монастир (7 грудня 1763 р.)⁶⁰

1	2	3	4	5	6	7	8	9
22	1	Митрофана (ігуменя) ⁶¹	? 1745 [18] Жовква о. Йосафат Висоцький – ігумен Крехівського монастиря	? 1745 [18] Жовква о. Йосафат Висоцький – ігумен Крехівського монастиря	бл. 40 (у)	Валава (з-під Пере- мишля)	свящ.	1745 [18]

V. Кам'янсько-Струmilівський монастир (16 листопада 1763 р.)⁶²

1	2	3	4	5	6	7	8	9
23	1	Антоніна Немчик (ігуменя)	1731 [32] Кам.-Струм. о. Іпполит Роговець – ігумен Язеницького монастиря	1751 [12] Кам.-Струм. о. Підгірський, ієромонах	46	Кам'янка- Струмилова	міщ.	1731 [32]
24	2	Серафима Панасюк	1732 [31] Кам.-Струм. о. Іпполит Роговець – ігумен Язеницького монастиря	1732 [31] Кам.-Струм. о. Іпполит Роговець – ігумен Язеницького монастиря	48	Кам'янка- Струмилова	міщ.	1732 [31]

⁶⁰ Інформація отримана з протоколу візитації Жовківського монастиря. Див.: НМЛ. – Ркл 24, арк. 180.

⁶¹ Очевидно, мова йде про Митрофану Завадовську (* бл. 1717–† ? 7.12.1763) – ігуменю жовківського монастиря. Під час проведення візитації 1747 р. мала бл. 30 років (ЦДІАЛ України. – Ф. 408, оп. 1, спр. 180, арк. 20, 20 зв.). Була дочкою Валавського пароха (НМЛ. – Ркл 24. – С. 180). Бл. 1731 р. вступила в монастир (ЦДІАЛ України. – Ф. 408, оп. 1, спр. 180, арк. 20 зв.). 27 вересня 1746 р. прийняла професію з рук ігумена Крехівського монастиря о. Йосафата Висоцького (Там само: НМЛ. – Ркл 24, арк. 180). 1747 р. перебувала в монастирі разом із рідними сестрами – Софією та Паїсією. 28 лютого 1752 р. згадується як ігуменя монастиря (НМЛ. – Ркл 86, арк. 350). Під час проведення візитації 1763 р. залишалася єдиною монахинєю в монастирі (НМЛ. – Ркл 24. – С. 180). Див. список черниць Жовківського монастиря: Дух О. Жіночий монастир Воздвиження Чесного Хреста у Жовкві [в друці].

⁶² Підставою таблиці є список монахинь Кам'янсько-Струmilівського монастиря («Series Panien Zakonnych у budowlі w której mieszkaia»). Див.: НМЛ. – Ркл 24, арк. 112–113.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
25	3	Атанасія Кулачок	1755 [8] Кам.- Струм. <i>о. Гавриїл</i> Березницький – жовківський декан	1755 [8] Кам.- Струм. <i>о. Гавриїл</i> Березницький – жовківський декан	30	Желдець (з-під <i>Кам'янки- Струми- лової</i>)	сел.	1755 [8]
26	4	Макрина Міщук	≈ 1720-і [бл. 40] Кам.- Струм. <i>о. Іпполит</i> Роговець – ігумен Язеницького монастиря	1755 [8] Кам.- Струм. <i>о. Гавриїл</i> Березницький – жовківський декан	>50	Завішня (з-під <i>Сокаля</i>)	сел.	≈ 1720-і [бл. 40]
27	5	Текля Олександра Коринець	1731 [32] Кам.- Струм. <i>о. Іпполит</i> Роговець – ігумен Язеницького монастиря	16. 11. 1763 [0] Кам.- Струм. <i>о. Микола</i> Шадурський – львівський офіціал	>40	Кам'янка- Струмилова	міщ.	1731 [32]
28	6	Євпраксія Памфілія Іванечко	≈ 1720-і [бл. 40] Кам.- Струм. <i>о. Іпполит</i> Роговець – ігумен Язеницького монастиря	16. 11. 1763 [0] Кам.- Струм. <i>о. Микола</i> Шадурський – львівський офіціал	бл. 50	передм. Кам.- Струми- лової	перед- міщ.	≈ 1720-і [бл. 40]
29	7	Макарія Ковалюк	≈ 1720-30-і [бл. 40] Кам.- Струм. <i>о. Іпполит</i> Роговець – ігумен Язе- ницького монастиря	–	бл. 70	Кам'янка- Струмилова	міщ.	≈ 1720-30-і [бл. 40]